

ШТА ОСЕЋА ПИСАЦ¹

Иако је време када су се писци и уметници глорификовали неповратно иза нас, не може се казати да читаоци и данас нису заинтересовани да сазнају шта се дешава током процеса писања и како се осећа писац као креатор књига. Заинтересованост и чак мистификације подгревају и једни и други: читаоци зато што су често у опсесивној вези са писцем; књижевници стога што нерадо и најчешће метафорично говоре о процесу стварања. Проблем је наравно у следећем: читаоци морају безрезервно да верују писцу, а он, опет, најчешће сумња у све што се тиче његове уметности и чина настанка његових књига. Да ли се у таквој ситуацији поверити верним читаоцима? Никако. Они морају веровати у „свезнајућег приповедача“, а писци, кад су баш „сатерани уза зид“ говоре попут Горана Петровића који вели да у његовом стваралаштву постоје три агрегатна стања: гасовито (време инспирације), течно (време писања) и чврсто (време одбацивања написаног).

Може ли се читав процес стварања ближе и прецизније представити? Аристотел каже да може, Платон одриче. Треба најпре погледати како ствари стоје са инспирацијом. Платон управо на присуству Муза у чину стварања темељи своје тврдње да се стварање не може објаснити. Чињеница је да се сви уметници сусрећу са проблемом инспирације. Инспирација је оно мало чуда које се појављује на непланираном терену. Она је и савезник и болест уметника. Данашњи век мање јој верује него претходни. Млади уметник више јој се клања него стари, али ниједан стваралац неће казати да је иједно успело дело начинио без то мало чуда. Но, у исто време свако ће казати да то није било пресудно. Оно што је пресудно, међутим, није лакше објаснити од инспирације. Можда да покушамо овако. Најједноставније речено: уметност је скуп великих осећања затворених у систем. И један и други пол уметности једнако су важни: без осећања не би било уметности, али без система осећања не би била добро „конзервисана“ и брзо би пропала. Није потребно ово много доказивати. Кад би неконтролисана осећања била средиште стварања – плакање би било највећа уметност. Пошто то није тако, стваралац је стално окренут слаткој муци слагања несличног у неслично. Систем је проста конструкција, нимало узбудљива, сасвим налик грађевинским конструкцијама. Задатак система је да биде стабилан, да обезбеди разноврсност и кохерентност уметничког дела. Али шта је са емоцијама? Емоције не воле систем, нерадо се слажу и нимало не личе на коцкице. Па ипак, зарад велике уметности морају у систем. Ту долазимо до праве противречности стварања.

¹ Одломак из књиге *Писац не сјанује овде*, КОВ, Вршац, 2013.

Уметник је, да се то и на овом месту каже, узбуђен исто колико и читалац. Осећања су, познато је, заразне природе. Кад се неко бучно смеје, смејуље се и они око њега; кад је час за плакање, сузу пуштају и они који нису одиста тужни. Тако је и у чину стварања. Уметник је одиста узбуђен, уколико није лажов и својом књижевношћу не довршава нечасне циљеве. Али, како сме да буде узбуђен кад мора да пази на омере и тискајући своја осећања у конструкцију мора да сабија, сече, крати и бави се свом силом уметничких хируршких послова? У томе и јесте контрадикција, но свака се уметност заснива на томе. Читалац може несметано да буде узбуђен, пошто он добија усаглашен и готов продукт у руке у којем треба само да ужива. Писац, током стварања, може да ужива, сме да пусти и сузу за својим јунацима, али мора да буде стално на опрезу. Често је то право шизофрено стање. Једна половина писца је разнежена, друга је ледено озбиљна. Ова нимало узбуђена половина задужена је за логику и сврсисходност. Попустио би писац. Како је по правилу сажалјив човек, књижевник би први прогледао кроз прсте својим јунацима, нарочито онима које мора да умори или упропасти (а готово сви прави су такви) – али не може. Читалачко питање које је не једном добио и писац ових редова: „Да ли је све морало да буде тако?“ отуд је потпуно излишно.

Књижевност се бави само оним стварима које су морале да се догоде. Уколико је дело велико, судбина јунака је потпуно одређена већ од прве странице и има се завршити на једини могући и логични начин, тако да крајњи продукт буде чврст као камен, а разнежен као вода потока који преко њега жубори. Када се стави последња тачка стваралац се зато осећа помало као лудак. Срећан је што је велико дело завршио пре него што је умро. Его му се храни само великом храном, али у исто време зна да је обмануо много јаких емоција које нису успеле да уђу у систем и због тога се осећа празно и чак постиђено. Ни сва сила читалачких осећања не поправљају тај горак укус у устима, јер само књижевник зна колико је трагично мало тога казао, а колико се то трагично мало учинило великим у очима читалаца. Зато списатељи и читаоци, упркос природним узајамним атракцијама, треба да негују само платонску љубав. На читаоцима је да мисле да је с књигом која им се свиђа све ишло глатко, на писцима да се захваљују Богу што им је дао снаге да ту књигу уопште доврше и што у њој читаоци не примећују ниједан од бројних ожиљака. И писац ових редова због тога се већ каје што је горње редове уопште написао, али кад су већ отишли у штампу, нека буду једно виђење ипак неухватљивог стваралачког чина.